II. PILIAKALNIAI IR GYVENVIETĖS

Elena Grigalavičienė

SOKIŠKIŲ PILIAKALNIS

Sokiškių kaimo (Ignalinos raj., Dūkšto apyl.) piliakalnis yra 5,5 km į ŠV nuo Dūkšto, netoli kelio į Salaką, Samanio ežero ŠV krante, aukštumos kyšulyje. Piliakalnis pailgas, PV-ŠV kryptimi. Nuo ežero pusės yra apie 20 m aukščio, o nuo likusios kalvos dalies jis pakilęs vos 3-4 m. Jo galus nuo kitų aukštumų skiria daubos. Šlaitai iš trijų pusių aukšti, statūs, ypač viršutinėje dalyje. ŠR šlaite matyti trys terasos, kurios juosia piliakalnio galą. Aikštelės kraštai ryškūs. Trečdalis jos nuolaidėja ežero link ir yra smarkiai suardytas. Išlikusi lygi viršutinė dalis sudaro 65 x 55 m plotą.

1980-1981 m. MAII ištyrė 5 plotus, iš viso 450 m^2. Paaiškėjo, kad aikštelėje kultūrinis sluoksnis siekia iki 180 cm storio, jo žymės matyti vietomis ir nuolaidžioje aikštelės dalyje.

Tyrinėjimai davė daug svarbių duomenų apie vieną ankstyviausių brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalnių, jo pirmuosius įtvirtinimus, taip pat gyvenimo šiame piliakalnyje etapus.

Nustatyta, kad piliakalnis įrengtas II tūkstantm. pr.m.e. paskutiniajame ketvirtyje, ne vėliau kaip žalvario amžiaus IV periodo pirmojoje pusėje. Tai patvirtintų 2 kauliniai smeigtukai, pagaminti sekant žalvario amžiaus III periodo žalvarinių smeigtukų formas - lenktas vinies formos galvute smeigtukas ir degeneruotasąselinis smeigtukas su ataugėlėmis galvutės apačioje. Tai liudija ir akmeniniai bei kauliniai dirbiniai, primityvi brūkšniuotoji keramika profiliuotomis "S" lenkimu sienelėmis, kartais netoli pakraštėlio puošta prilipdytu voleliu.

Pradiniame etape kalno ŠV šlaitas buvo dar nuolaidus. Gyven-

vietė buvo sutvirtinta: Š ir ŠV aikštelės krašte iškastas 3-2,5 m pločio, 1,1-1,8 m gylio ir daugiau kaip 10 m ilgio griovys (griovio abu galai dar neatidengti). Be to, šalia griovio, aikštelėje, supiltas 30-35 cm aukščio ir 2 m pločio tarsi pylimėlis. Aikštelės ŠV krašte ištirta 30 m ilgio jo dalis (likusi dalis dar neatidengta). Kitoje pylimėlio pusėje būta 30-40 cm gylio griovelio. Už griovelio, išilgai jo, buvo dvi medinės užtvaros, kurias skyrė 1-1,5 m tarpas. Užtvaras sudarė įkalti kuolai, matyt, buvę perpinti šakomis.

Ankstyviausiame sluoksnyje gausu degėsių, išsiskyrė neryškios pastatų dėmės, keli židiniai, kuriuose buvo degėsių, kartais smulkių akmenų. Jam priklauso aktyviausi akmeniniai kirviai, kauliniai dirbiniai bei primityvi keramika brūkšniuotu paviršiumi.

Sekantis etapas tęsėsi ilgai, jam priklauso didžioji dalis kultūrinio sluoksnio, daugumas radinių. Po gaisro užpiltos buvusių užtvarų liekanos, negilus griovelio ir paaukštintas pylimėlis. Šiam laikotarpiui priklauso iš akmenų sukrauti židiniai ir stulpavietės, rodančios, kad pastatai buvę stulpinės konstrukcijos, keturkampiai, išsidėstę po vieną. Akmenų rato pavidalo židinių liekanų rasta 8, tačiau iš daugelio degėsių dėmių matyti, kad jų buvo daugiau. Stratigrafinė židinių padėtis rodo, kad jie buvo įvairialaikiai.

Piliakalnyje aptikta 503 dirbiniai ir apie 5300 keramikos fragmentų. Iš jų akmeninių dirbinių apie 60. Tai 25 įtveriamieji ir 11 su skyle kotui kirvių, 6 ešgrąžos, 2 galąstuvai, kaltelis, keletas titnago dirbinių. Didžiausią dalį sudaro kauliniai dirbiniai - ylos, adikliai, grandukai, kalteliai, rėžtukai, įmoviniai ietigaliai, strėlės, smeigtukai, įvairūs smaigaliai, apdirbtas plokščias briedžio ragas ir kt. Kartu rasti

įvairūs molio dirbiniai: plokšti svoreliai su skylute viduryje ir krašte, plokšti ovalūs pergniaužti viduryje svoreliai, kiaušinio formos svorelis. Keramiką brūkšniuotu paviršiumi sudaro įvairaus dydžio puodai profiliuotomis "S" lenkimu ir tiesiomis sienelėmis. Yra buvę puodų lygiu paviršiumi. Jokių metalinių dirbinių, datuojamų vėlesniu laikotarpiu, čia neaptikta. Gausu gyvulių kaulų ir kriauklelių. Šis ilgas etapas baigėsi dideliu gaisru, po kurio daugumas minėtų židinių buvo užpilti moliu su smėliu. Šis sluoksnis datuojamas I tūkstantm. pr.m.e. (iki paskutinių amžių prieš m.e.).

Trečiame etape moliu užpilti ne tik aikštelės pakraščiai, bet ir griovys. Be to, tuo metu stačiau nukasti šlaitai. ŠV pusėje nukasus šlaitus, piliakalnis buvo atskirtas nuo likusios kalvos dalies ir įgavo dabartinę formą.

Kultūrinio sluoksnio dalyje, virš minėtų užpylimų, aptikti 1 m skersmens apskriti smulkių akmenų grindinėliai, kurių dalis gali būti laikomi židiniais, pavieniai akmenys ir jų grupės.Kaulinių ir rago dirbinių rasta nedaug. Tai grandukai, grybo formos peilių rankenos, apdirbti ragai. Iš molio dirbinių čia rasti verpsteliai. Sluoksnį išskiria ir keramika. Brūkšniuotojoje keramikoje pasirodo atskiri briauninės formos puodai. Be to, rastos atskiros šukės kruopėtu ir gnaibytu paviršiumi. Sluoksnio didžioji dalis suarta, tad žymesnių statinių čia neišliko. Šis etapas datuojamas paskutiniais amžiais prieš m.e.

Vėlyviausia kultūrinio sluoksnio dalis visai suarta. Čia aptikta keramika, artima antrojo etapo tipams, ir keletas metalinių dirbinių, rodančių, kad piliakalnyje buvo gyvenama ir pirmaisiais m.e. amžiais. Tai geležinė yla, vaikiška juostinė apyrankė.

Tyrinėjimai dar nebaigti. Liko ištirti ankstyvuosius sutvir-

tinimus aikštelės galuose, taip pat nuolaidžiąją aikštelės dalį.

Algimantas Merkevičius

KURMAIČIŲ PILIAKALNIO TYRINĖJIMAI

1980 m. MAII tęsė praėjusiais metais pradėtus Kurmaičių (Kretingos raj.) piliakalnio tyrinėjimus (žr. kn.: ATL 1978 ir 1979 metais. V., 1980, p. 20-22). Buvo iškasti dar 7 plotai, iš viso atidengta 245 m^2. Iš jų 135 m^2 ištirti piliakalnio aikštelėje (prie 1979 m. aptikto statinio), 50 m^2 - į P nuo pylimo esančioje terasoje, tarsi priešpilyje, ir 60 m^2 - PV piliakalnio dalyje, kur padarytas dar vienas pylimo ir griovių pjūvis. Taigi 1979-1980 m. Kurmaičių piliakalnyje ištirta 680 m^2. 495 m^2 buvo atidengti piliakalnio aikštelėje, kur beveik ištisai ištirta žemesnioji, PR aikštelės dalis. Čia rastas 0,2-1 m storio kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika ir kitais radiniais. Šioje aikštelės dalyje atidengtas ir pusračio formos, apie 18 m skersmens statinys (jo aprašymas yra aukščiau minėtame darbe).

1980 m. buvo patikrinta prieš pylimą esanti terasa, tarsi priešpilis, ir už terasos esantis žemės iškilimas - lyg antrasis pylimas. Skersai terasą buvo iškastas 80 m^2 plotas. Kultūrinio sluoksnio terasoje nerasta. Nustatyta, kad priešais piliakalnį esantis iškilimas yra ne pylimas, o pakilimas, susidaręs metant iš dirvos ant ežios akmenis.

1980 m. PV piliakalnio dalyje darytas pylimo pjūvis patvirtino, kad pylimas supiltas per vieną kartą. Jis šiuo metu yra apie 8 m pločio, tačiau piliakalnio naudojimo metu buvęs tik 5 m pločio. Pylimo pagrindą sudarė molio su akmenimis apie 1 m aukščio sluoksnis, jo kraštai buvo sutvirtinti iš stambių